

Obres d'art de la RACBASJ restaurades per l'escola ECORE l'any 2013

M. Rosa Garcia i Bernet, Mónica Cantera i Ester Turró

Directora i restauradores d'ECORE. info@ecore.es

Presentació

M. Rosa Garcia i Bernet

L'any 2012 la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i l'Escola de Restauració i Conservació d'Art i Patrimoni ECORE, van signar un conveni mitjançant el qual aquesta entitat cedia en comodat peces de la seva col·lecció per ser restaurades com a pràctiques de classe pels alumnes d'ECORE.

Aquest conveni és important doncs reverteix en positiu en ambdues direccions, representa a la perfecció el *win-win*: per als alumnes d'ECORE és l'oportunitat d'intervenir material patrimonial original, que pateix les patologies i problemàtiques característiques de tota peça que per edat naturalment presenta, i per a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi és l'ocasió de comptar amb un servei de restauració i conservació novell però competent i professional a la seva disposició.

Com a fet especial cal ressaltar que les peces no únicament es restauren a l'escola sinó que també els alumnes fan campanyes de restauració *in situ* per poder tractar aquelles peces que degut a les seves dimensions no es possible traslladar.

Aquests anys de conveni han estat molt fructífers portant-se a terme restauracions de peces de diferents àmbits: pintura, escultura i estampes. En aquest article es parlarà de tres peces molt significatives restaurades darrerament dins del curs de restauració de material petri i arqueològic i de document gràfic.

Restauració de l'escultura *Almogàver matant un cavaller francès*

Mónica Cantera

Almogàver matant un cavaller francès (1836)

Inventari general: 338 E

Autor: Damià Campeny Estrany (1771-1855)

Dimensions: 210 x 228 x 138 cm

La intervenció de l'escultura exempta de guix obra de Damià Campeny (figs. 1 i 2), ha estat tot un repte quant a restauració. Per una part, per les dimensions de la mateixa, ja que es tracta d'una peça de proporcions més grans de les naturals, i també pel treball *in situ*, que sempre té avantatges i desavantatges. El tractament va ser dut a terme per un grup d'alumnes de l'ECORE, de l'especialitat de restauració en material petri i arqueològic, dels quals cal destacar el seu entusiasme i professionalitat.

La peça destaca per un bell treball escultòric de proporcions i moviment, que crea una tensió de conjunt; és com una instantània del moment. Quant a la valoració de l'estat de conservació, a pri-

mera vista semblava gairebé impecable, només era notable la brutícia superficial i el que era evident, el braç fragmentat d'una de les escultures masculines (fig. 1). Quan es va realitzar l'examen organo-lèptic, a més de l'anomenat anteriorment, es van observar diverses pèrdues de suport, esquerdes, fissures, puntuals intervencions de volum. Així mateix, en fer les diverses proves de neteja va aparèixer gran part del treball escultòric original, sobretot detalls decoratius, que quedaven amagats sota les nombroses capes de pintura sobreposada.

El procés de neteja mecànica amb la

Fig. 1. Estat del braç del *Almogàver matant un cavaller francès* (RACBASJ, inv. 338 E), abans de la restauració.

Fig. 2. *Almogàver matant un cavaller francès* (RACBASJ, inv. 338 E), de Damià Campeny, després de la restauració.

paletina va ser el que més temps va portar, per la quantitat de brutícia adherida, agreujada per la porositat del guix. Després d'aquesta intervenció es va realitzar tot el procés d'eliminació de la pintura que hi havia sobre l'original, més visible ara perquè era més fosca. Per a aquest procés es va utilitzar alcohol etanol, amb la intenció que la neteja humida que es va decidir realitzar evités l'excés de producte i la ràpida evaporació, a més del respecte per la capa original.

Una altra part important va ser l'adhesió del braç i la reconstrucció volumètrica de les petites pèrdues que se centraven principalment en la base de l'escultura. Com a adhesiu es va utilitzar una resina epoxy que donava la força d'unió que es necessitava, i per a la reintegració volumètrica es va usar guix escaiola aplicat amb espàtules i posteriorment treballat amb bisturí.

Quant a la col·locació del braç, existia el problema del pes; mantenir un element exempt era difícil ja que el pern original de ferro estava alterat i la col·locació d'un de nou hauria sigut perjudicial per a l'estabilitat de la peça. Després de valorar aquesta intervenció es va decidir col·locar un suport per al descans del pes del braç i que de nou no tingués una fragmentació.

El punt final de la intervenció va ser la reintegració cromàtica de les llacunes amb pintura acrílica, seguint un criteri il·lusionista, per aconseguir una lectura completa de l'obra.

Restauració de les estampes: *La mort de Meleagre* *i La despulla del senglar de Calidon presentat a Atalanta*

Ester Turró

Al Taller de Restauració i Conservació de Document Gràfic de l'escola ECORE, procurem que es realitzin pràctiques que reuneixin diferents graus d'intervenció.

Aquest curs han arribat al taller dues estampes d'una antiguitat rellevant i una naturalesa especial, ja que formaven part de les estampes utilitzades pels alumnes de l'Escola Llotja, com a models per a l'aprenentatge de les disciplines artístiques que s'hi imparten. Són les titulades *La Mort de Meleagre* i *La despulla del senglar de Calidon presentat a Atalanta*:

- *La Mort de Meleagre* (c. 1766)

Inventari general: 6331G

Autors: Charles Le Brun (pint.) (1686-1762) / Jean Mare Nattier (dib.) (1685-1766) / Quirijin. Fonbonne (grav.) (doc. 1680-1734).

Dimensions: 420 x 570 mm (exterior) / 393 x 563 mm – 282 x 420 mm (petges marc i imatge).

Paper: Verjurat i amb filigrana.

Suport original: llistons de fusta de pi.

- *La despulla del senglar de Calidon presentat a Atalanta* (c. 1725).

Inventari general: 6340G.

Autors: Charles Le Brun (pint.) (1686-1762) / Bernard Picart (dib.) (1685-1766) / Etienne Jeurat (grav.) (doc. 1699-1789).

Dimensions: 415 x 567 mm (exterior) / 284 x 272 mm (petja imatge interior).

Paper: Verjurat i amb filigrana.

Suport original: llistons de fusta de pi.

Fig. 3. Detall de l'estampa *Mort de Meleagre* (RACBASJ, inv. 6331 G), abans de la restauració.

Fig. 4. L'estampa *Mort de Meleagre* (RACBASJ, inv. 6331 G), després de la restauració.

Ambdues estampes foren realitzades entre el primer i segon quart del segle XVIII amb la tècnica de l'aiguafort i el burí sobre paper artesanal blanc, estampades en tinta negra, i presenten doble petja, una formada per la planxa de la imatge i l'altra formada per l'emmarcament ornamental.

A l'arribada al taller, les estampes estaven en molt mal estat de conservació causat molt probablement tant per l'ús que es suposa se'n va fer, com per la dificultat d'emmagatzematge. Una altra causa de deterioració era el suport de fusta al qual estaven adherides. A *La Mort de Meleagre* a més la fusta estava partida cosa que havia produït estrips molt pronunciats en el paper.

També es trobaven molt enfosquides per acidificació del suport (pH 5), i hi havia erosions a la zona perimetral, aurèoles, taques d'oxidació, i una capa de brutícia superficial important de pols negra, possiblement de carbonet o sutge.

El criteri que es segueix és el de mínima intervenció per a la restauració de les peces però també per a la recuperació de la instància estètica, per retornar a les estampes la presència i la lectura de la imatge que han perdut per l'enfosquiment generalitzat que pateixen.

La primera intervenció constà d'una neteja superficial per a després procedir a la separació de l'estampa i la fusta. Per a la desactivació de la cola es van fer proves amb components hidratants i el resultat òptim resultà la combinació d'apòsits de paper secant embeguts en aigua calenta i l'aplica-

ció de cola cel·lulòsica com a humectant, deixant un temps d'aplicació de 15-20 minuts. Una vegada la cola s'estovà, se separà el paper de la fusta amb procediments mecànics i amb molta cura.

Després de l'eliminació de les restes de cola es procedí a la neteja superficial i puntual de taques per disminuir o eliminar les aurèoles i les taques del suport.

Tot i l'acidesa present al suport i la deterioració mecànica de les obres, el paper, que és de gramatge alt, conserva una estructura interna forta, cosa que va permetre un tractament de neteja.

El fet de treballar en un taller de restauració pensat per a l'aprenentatge de la disciplina permet fer actuacions que exemplifiquin les diferents intervencions que es poden aplicar per a la realització d'un mateix procediment, com ara el de la neteja per immersió. Una de les estampes va ser netejada amb una solució hidroalcohòlica i l'altra amb sabó de pH neutre donant ambdues un resultat òptim.

Per contrarestar els efectes de l'acidesa es realitzà un tractament de desacidificació per immersió amb una solució semisaturada d'hidròxid càlcic.

Tot i els banys de neteja realitzats sobre els suports, persistia el problema del fort enfosquiment generalitzat de les peces i es considerà interessant intervenir per recuperar la lectura estètica de les estampes. Sota aquest criteri, es valorà l'aplicació d'una intervenció de blanqueig amb hipoclorit sòdic per a la millora estètica. Aquesta intervenció es reserva únicament quan ho requereix el criteri estètic de restauració, ja que el suport pot patir si no es realitzen tots i cadascun dels passos per minimitzar els "efectes secundaris" dels productes aplicats.

Una vegada finalitzats tots els tractaments per immersió, les estampes van ser reaprestades i aplanades, i preparades per a la consolidació d'estrips, el reforç de parts debilitades i la reintegració de pèrdues. Per a aquestes intervencions s'utilitzà paper japonès de gramatge baix (9 gr.) i doble paper de gramatge mitjà (34 gr.) per a la reintegració de les pèrdues de suport. L'adhesió dels empelts es va realitzar amb cola cel·lulòsica.

Finalment, i seguint amb el criteri de recuperació de la instància estètica, es va fer una reintegració cromàtica de les pèrdues de les tintes. Per a aquesta intervenció s'optà per utilitzar llapis de color negre.

Per a la devolució de les peces es creà un nou suport amb cartró de conservació i una funda de Millar® que cobreix i protegeix els gravats a la vegada que en permet la visualització. Les fustes originals foren retornades a la institució en una carpeta separada.